

Unieke Amsterdamse molenas in Achtkante molen Streefkerk

In de Achtkante molen in Streefkerk ligt een zeer bijzondere bovenas. Het betreft een in 1845 door de Amsterdamse ijzergieterij 'Paul van Vlissingen & Dudok van Heel' geleverd exemplaar. Van dit gerenommeerde bedrijf zijn tot nu toe geen andere molenassen gevonden of bekend – en daarmee is het in Streefkerk aanwezige ijzeren molenonderdeel vooralsnog volstrekt uniek.

Barend Bode en Jan de Witte

We schrijven 9 mei 1845 als Bastiaan van der Haven de zes molens van de polder Streefkerk en Kortenbroek weer eens aan een inspectiebeurt onderwerpt.¹ Van der Haven is eigenlijk 'waardsman' (polderbestuurder), maar fungeert tevens als een soort 'fabriek' (technische man) van de polder in

De witte kop met rode sier-ster van de bovenas van de Achtkante molen in Streefkerk.

(Foto Jan de Witte)²

---

¹ Regionaal Archief Gorinchem (hierna: RAG), Archief van de Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 265 (Bijlagen tot de polderrekeningen, 1845), declaratie Bastiaan van der Haven.

² Foto gemaakt door Jan de Witte uit Zoutelande, 26 september 2025.

zijn woonplaats. Jaarlijks voert hij meerdere molencontroles uit. Van der Haven krijgt er apart voor betaald. Voor een inspectie van alle molens, zoals op 9 mei, declareert hij 4 gulden. Vaak int hij daarna ook nog enkele guldens voor het opstellen van een 'defectenlijst', en het opmaken van een (kosten)raming van wat er aan 'hout en steen' nodig is om geconstateerde gebreken te verhelpen.

Wellicht is er deze keer bij één van de molens iets mis met de bovenas: de as bovenin waar de wiken aan vastzitten. Het is goed denkbaar dat Van der Haven bij zijn inspectie op 9 mei 1845 een mankement aan een as waarneemt. Maar zekerheid daarover hebben we niet – de bijbehorende defectenlijst ontbreekt.

Duidelijk is in ieder geval wel dat in mei 1845 de wens of de noodzaak ontstaat om de bovenas van een Streefkerkse poldermolen te vervangen. Polderschout Eliza Vonck vermeldt in een op 23 juli 1845 opgestelde nota dat de activiteiten "betrekkelyk een aangekochte yzeren molenas te Amsterdam", een aanvang hebben genomen "gedurende de maand Mei dezes Jaars".³

Gangbaar

Op dat moment zijn houten molenassen nog steeds gangbaar. Eerst sinds ongeveer 1835 beginnen ook ijzeren exemplaren hun weg te vinden naar Hollandse molens. Voornaamste leverancier daarvan is de Nederlandsche Stoomboot Maatschappij (NSBM) – ook wel aangeduid als 'Fijenoord' – in Rotterdam. Dit bedrijf heeft zelfs gedurende vijf jaar (1836-1841), dankzij een octrooi, het alleenrecht.⁴ Weliswaar maakt ook Nolet in deze periode molenassen, maar deze Schiedamse firma doet dat met een in een contract vastgelegde licentie (vergunning tegen betaling) van de NSBM.⁵

Ook na het aflopen van het octrooi in 1841 blijft de NSBM veruit de belangrijkste vervaardiger en verkoper van ijzeren molenassen. Maar andere gieterijen bieden dan eveneens sporadisch hun diensten aan. Zo bestelt de polder 'Nieuw-Bonaventura, Mookhoek en Trekdam' in 1843 een as bij 'L.I. Enthoven & Co.' in Den Haag.⁶ En 'De Waal & Van Driest' uit Utrecht fabriceert – na in 1841 schetstekeningen van de NSBM-assen te hebben verkregen⁷ – in 1845 een bovenas die zich anno 2025 nog in de korenmolen 'Nooit Gedacht' in Spijkenisse bevindt.⁸ Pas vanaf 1846 krijgen gieterijen als Enthoven en kort daarna Penn & Comp. uit Dordrecht, en

---

³ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 265 (Bijlagen tot de polderrekeningen, 1845), declaratie Eliza Vonck 23 juli 1845.

⁴ *Nederlandsche Staatscourant* ([12 mei 1836, p.1](#)). Zie ook J.S. Bakker, 'NSBM molenassen 175 jaar (1)', in: *Molenwereld* 14:10 nr.152 (oktober 2011), [p.348-360](#).

⁵ Stadsarchief Rotterdam (hierna: SAR), Archief van de Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, later Maatschappij voor Scheeps- en Werktuigbouw "Fijenoord" (Etablissement Fijenoord) te Rotterdam (archiefnr. 272-01), inv.nr. 860 (Contractenboeken, 1837-1841), p.31-36 (contract d.d. 31 december 1838). Zie ook J.S. Bakker, 'NSBM molenassen 175 jaar (2)', in: *Molenwereld* 15:1 nr.155 (januari 2012), [p.26-36](#), aldaar p.26-27.

⁶ Regionaal Archief Dordrecht (hierna: RAD), Archief Polder 'Nieuw-Bonaventura, Mookhoek en Trekdam' (archiefnr. 769), inv.nr. 4 (Notulen vergaderingen bestuur en stemgerechtigde ingelanden), notulen d.d. 31 juli 1843 en 13 augustus 1843. Zie ook website *Molendatabase*, assendatabase, L.I. Enthoven & Co., <https://www.molendatabase.nl/assen/type-gietijzeren-bovenas-enthoven-co-l-i-b6f6fba5-9c1e-4962-aebf-731e8a3cca4a> (geraadpleegd 18 oktober 2025).

⁷ SAR, Archief NSBM (archiefnr. 272-01), inv.nr. 62 (Gewone kopieboeken, 1840-1841), p.197, 206, 447. Wijst de NSBM in 1838 nog op haar dan geldende 'octrooi' (als het bedrijf vergoeding eist van Nolet), in 1841 (na het verlopen van het octrooi) zegt het bedrijf in een brief dat het zich 'ermee verenigt' dat 'De Waal & Van Driest' – tegen een vergoeding van 5 procent van de waarde van elke as die die firma aflevert – "ijzeren molenassen waarvoor wij gebreveteerd zijn" vervaardigt (p.206). In tegenstelling tot 'geoctrooieerd' duidt 'gebreveteerd' niet op een (juridisch) alleenrecht, maar op een bekwaamheid of bevoegdheid of (niet-exclusief) recht.

⁸ Website *Molendatabase*, assendatabase, De Waal & Van Driest, <https://www.molendatabase.nl/assen/type-gietijzeren-bovenas-waal-van-driest-de> (geraadpleegd 18 oktober 2025).

naderhand nog weer anderen zoals Sterkman (later 'De Prins van Oranje'), een forser marktaandeel.⁹

Terughoudend

Veel polderbesturen tonen zich in deze beginperiode terughoudend om over te stappen van het oude vertrouwde 'hout' naar het in de molenwereld nog tamelijk nieuwe en dus nog enigszins onberekenbare 'ijzer'.

Daarnaast speelt het kostenplaatje vaak een belangrijke rol: voor ijzeren assen betaal je meer.

Nu is het anderzijds juist wel de Alblasserwaard – de streek waar Streefkerk in ligt – die voorop loopt bij de overgang van 'hout' naar 'ijzer'. Mannen als Adrianus Slotemaker en Leendert Roodnat vervullen daarbij een voortrekkersrol.

Slotemaker uit Molenaarsgraaf verdient weliswaar de kost als notaris en burgemeester, maar blijkt in zijn functie als bestuurder van het waterschap De Nederwaard 'ijzer' een warm hart toe te dragen. Mede door zijn inspanningen krijgen meerdere molens van het Kinderdijk-complex al vroeg (vanaf 1837) ijzeren assen.¹⁰

Als van nog grotere betekenis moeten we echter Leendert Roodnat uit Sliedrecht beschouwen. Reeds in 1829 treedt hij voor de polder Hardinxveld op als 'fabriek' (technische man).¹¹ In het najaar van 1837 zijn Slotemaker en hij degenen die zich belasten met de proef van De Nederwaard om voor het eerst een ijzeren molenas te gaan benutten voor de molens van Kinderdijk.¹² Mogelijk is Roodnat een half jaar eerder reeds de stuwende kracht achter de zeer vroege aanschaf van een ijzeren

---

⁹ J.S. Bakker, 'NSBM molenassen 175 jaar (2)', in: *Molenwereld* 15:1 nr.155 (januari 2012), [p.26-36](#), aldaar p.27. Bakker oppert dat de NSBM het in 1841 aflopende octrooi voor meerdere jaren heeft verlengd. Onzes inziens kan die suggestie geen standhouden. Zie het gestelde in noot 7. Ook uitgebreid onderzoek in diverse kranten (waaronder de Nederlandse Staatscourant) en in het NSBM-archief heeft ons geen officiële documenten of bekendmakingen opgeleverd die Bakkers idee kunnen staven. Website Delpher, <https://www.delpher.nl/> (geraadpleegd 18 oktober 2025). SAR, Archief NSBM (archiefnr. [272-01](#)). Veeleer ontstaat het beeld van de NSBM als een zeer zakelijk opererend bedrijf, dat zelf de voorstelling overeind probeert te houden dat het geoctrooieerd is en als enige hoge kwaliteit levert. Zie bijvoorbeeld de brief van 6 juni 1842 aan W.B. Wouters in Sneek, waarin praktische informatie wordt afgewisseld met reclamepraat. SAR, Archief NSBM (archiefnr. 272-01), inv.nr. 65 (Gewone kopieboeken, 1842), p.136-137. Hetzelfde geldt voor een schrijven van 7 juni 1844 aan fabriek J.A. Scholten van het hoogheemraadschap Schieland in het gemeenlandshuis in Rotterdam. Eerst stelt de NSBM daarin dat de firma "molenassen volgens het plan waarvoor wy geoctroyeerd zijn" kan leveren voor 28 gulden per benodigde 100 Nederlandse ponden ijzer, met een garantieduur van honderd jaar. Maar vervolgens blijkt dat de NSBM wel degelijk met concurrentie te maken heeft: "Wy zijn geïnformeerd dat andere fabrikanten molenassen van een mindere kwaliteit leveren". Met geen woord rept de NSBM daarbij over onrechtmatig handelen van de andere leveranciers. Integendeel, het bedrijf gaat de concurrentiestrijd aan door tevens en eveneens 'molenassen van een mindere kwaliteit' aan te bieden voor 19 of 20 gulden (in plaats van 28), met een garantieduur van slechts twintig jaar. SAR, Archief NSBM (archiefnr. 272-01), inv.nr. 70 (Gewone kopieboeken, 1844), p.113-114.

¹⁰ J.S. Bakker, 'De oudste nog bestaande ijzeren molenassen', in: *De Molenaar* (18 december 1996, [p.51-52](#)). J.S. Bakker, 'NSBM molenassen 175 jaar (1)', in: *Molenwereld* 14:10 nr.152 (oktober 2011), p.348-360, aldaar [p.359-360](#). De bewering van Bakker dat Slotemaker ook de drijvende kracht achter zeer vroege ijzeren molenassen in Sliedrecht is geweest, kunnen wij niet onderschrijven. De NSBM richt de brief van 13 april 1837 niet aan Slotemaker, maar aan "het Collegie van Schout & Heemraden van geheel Sliedrecht te Sliedrecht". Pas op 11 november 1837 stuurt de NSBM naar "Den WelEdHeer Slotemaker te MolenaarsGraaf", speciaal op diens verzoek, een afschrift van de betreffende brief. SAR, Archief NSBM (archiefnr. 272-01), inv.nr. 53 (Gewone kopieboeken, 1837), p.242-243, en inv.nr. 54 (Gewone kopieboeken, 1837-1838), p.369.

¹¹ RAG, Archief van de polder Hardinxveld, inv.nr. 157c (Bijlagen tot de rekeningen, 1826-1832), declaratie Leendert Roodnat 1829-1830, voldaan 9 juni 1831.

¹² RAG, Archief van het waterschap De Nederwaard, inv.nr. 3 ("Resolutieboeken van den Nederwaard", notulen van de vergaderingen van het dagelijks bestuur 1811-1846), vergadering d.d. 14 oktober 1837.

molenas door de polder Sliedrecht in zijn woonplaats.¹³

Vraag

Het is in deze omstandigheden dat de wijze heren van de Streefkerkse polder zich in mei 1845 voor de vraag gesteld zien, hoe ze een niet meer voldoende bovenas van één van de molens willen gaan vervangen. Wordt het een houten of een ijzeren? En als het een ijzeren wordt, wie levert 'm dan? Helaas ontbreken de notulen van het polderbestuur uit deze tijd. Wel lijkt, gelet op enkele andere archiefstukken, het antwoord op de bovengestelde vragen vooral te moeten komen van drie mannen: Bastiaan van der Haven, Eliza Vonck en Gerrit Nijse Terlouw.

Van der Haven kennen we al. Hij komt uit een timmermansgeslacht. Zijn wieg staat in 1775 in Overslingeland (nabij Noordeloos). In 1807 koopt hij de korenmolen van Streefkerk en vestigt hij zich daar met zijn gezin. Bastiaan blijft er wonen tot zijn dood in 1853.¹⁴ Al die tijd is hij korenmolenaar. Ook maatschappelijk verdient hij zijn sporen. Zo komen we hem, behalve als polderbestuurder, eveneens tegen als lid van het plaatselijk armbestuur.¹⁵

Eliza Vonck valt te typeren als een 'Streefkerker van stand'. In het dorp aan de rivier de Lek komt hij ter wereld (1783), woont en werkt hij, en overlijdt hij (1853).¹⁶ Vonck is er notaris, burgemeester en polderschout (bestuursvoorzitter). Maar zijn werkterrein reikt verder. Andere functies die hij vervult zijn onder meer rentmeester van de (koninklijke) Domeinen te Liesveld,¹⁷ hoogheemraad van de Alblasserwaard,¹⁸ en lid van Provinciale Staten van Zuid-Holland.¹⁹

*Eliza Vonck, portret uit 1839.
(Tekening Collectie RKD)²⁰*

---

¹³ Zie het gestelde in noot 10.

¹⁴ RAD, Burgerlijke Stand en Bevolking van Streefkerk (archiefnr. 788), inv.nr. 29 (overlijdensakten 1853-1862), 1853, aktenr. [39](#).

¹⁵ RAD, Notariële archieven van Streefkerk (archiefnr. 818), inv.nr. 16 (Repertoria, 1812), repertoire nr. [83](#).

¹⁶ RAD, Burgerlijke Stand en Bevolking van Streefkerk (archiefnr. 788), inv.nr. 29 (overlijdensakten 1853-1862), 1853, aktenr. [48](#).

¹⁷ Nationaal Archief, Den Haag, Archief van de Hoofdadministrateur der Domeinen 1814-1818 (archiefnr. [2.08.14.02](#)), inv.nr. 141.

¹⁸ *Nederlandsche Staatscourant* ([2 juni 1837, p.1](#)).

¹⁹ *Rotterdamsche Courant* ([21 september 1850, p.1](#)).

²⁰ Pasteltekening door Berend Kunst, 1839. Collectie RKD – Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis, IB-nummer [92365](#).

Gerrit Nijse Terlouw (geboren 1786 in Goudriaan)²¹ komt rond 1822 in Streefkerk wonen. Daar maakt hij sinds 1838 als heemraad deel uit van het bestuur van de polder.²² Zijn beroep is ‘bouwman’ (boer). In 1863 sterft hij.²³

Metten

Bastiaan van der Haven gaat in 1845 op zaterdag 7 en zondag 8 juni naar ‘het Elshout’ (Kinderdijk) “om een ijzeren as te bezien en te meten”.²⁴ Waarom doet hij dat? Meerdere molens daar zijn dan al enkele jaren voorzien van ijzeren assen, gemaakt in de gieterij van de Nederlandsche Stoomboot Maatschappij te Rotterdam. Die firma – hoewel hoofdzakelijk gericht op de vervaardiging en uitbating van stoomboten – is op dat moment marktleider op het gebied van ijzeren molenassen. Denkt Van der Haven erover om eveneens bij de NSBM een as aan te schaffen? Of oriënteert hij zich slechts in Kinderdijk? Speelt hij met de gedachte om, met de opgetekende maten op zak, of misschien wel met een zelfgemaakte mal, elders een goedkoper exemplaar te laten fabriceren?

Direct daarna, op maandag 9 juni, maken de drie bovengenoemde Streefkerkse polderbestuurders een reis naar Amsterdam. Eliza Vonck schiet de kosten voor die hij en Terlouw en Van der Haven deze dag maken: 15 gulden en 70 cent. De tocht naar de hoofdstad geschiedt “ter aankoop van een yzeren molen-as van de Heeren Paul van Vlissingen & Dudok van Heel aldaar”, schrijft Vonck later (23 juli) als hij de reiskosten declareert.²⁵

Kennelijk wordt de koop daadwerkelijk beklonken. Op zaterdag 21 juni vertrekt Bastiaan van der Haven wederom naar Amsterdam, waar hij ‘een ijzeren bovenas’ keurt.²⁶ Mogelijk rijdt hij, voor een zestal door de polder betaalde guldens, tot Utrecht mee met de Streefkerkse voerman Jacob Kabouw.²⁷

Dik een maand later is het de Alblasserdamse schipper Lorus den Boer die 25 gulden vrachtlon incasseert voor het vervoer van de ijzeren molenas.²⁸ Op dinsdag 22 juli arriveert zijn schip bij de sluis in Streefkerk. Onder toezicht van Van der Haven²⁹ lost timmerman en molenmaker Cornelis Broere op 23 juli de as uit het schip, en brengt hij de vracht naar de molen – daarvoor rekent hij 46 gulden en 80 cent.³⁰

---

²¹ RAD, Doop-, trouw- en begraafboeken van Goudriaan (archiefnr. 908), inv.nr. 1 (1613-1794), [p.149](#). ‘Nijse’ is in dit geval geen (direct) patroniem, maar een bij de doop meegekregen tweede voornaam. De vader van Gerrit Nijse heet namelijk niet Nijs, maar Teunis. Teunis zal zijn zoon vernoemd hebben naar diens grootvader Gerrit Nijsz Terlouw. Voor deze (opa) Gerrit geldt dat – anders dan bij zijn bijna gelijknamige kleinzoon – ‘Nijsz’ wel als patroniem moet worden opgevat.

²² RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 65 (Akten van benoeming van leden van het polderbestuur), akte d.d. 31 december 1838.

²³ RAD, Burgerlijke Stand en Bevolking van Streefkerk (archiefnr. 788), inv.nr. 30 (overlijdensakten 1863-1872), 1863, aktenr. [42](#).

²⁴ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 266 (Bijlagen tot de polderrekeningen, 1845), declaratie Bastiaan van der Haven.

²⁵ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 265 (Bijlagen tot de polderrekeningen, 1844), declaratie Eliza Vonck 23 juli 1845.

²⁶ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 266 (Bijlagen tot de polderrekeningen, 1845), declaratie Bastiaan van der Haven.

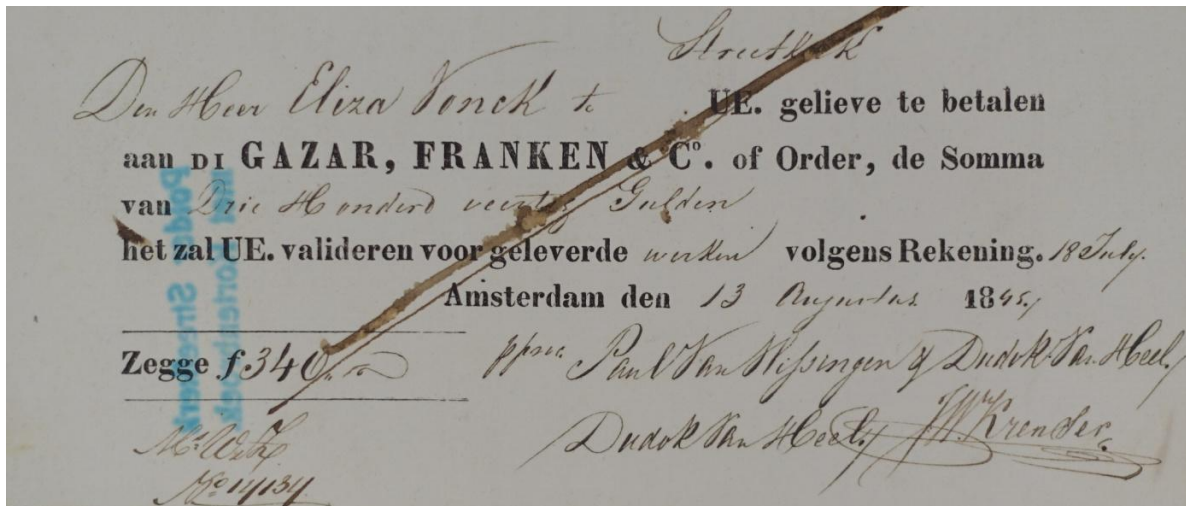
²⁷ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 266 (Bijlagen tot de polderrekeningen, 1845), declaratie Jacob Kabouw.

²⁸ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 265 (Bijlagen tot de polderrekeningen, 1845), ordonnantie van betaling aan Louwrens den Boer te Alblasserdam d.d. 22 juli 1845.

²⁹ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 266 (Bijlagen tot de polderrekeningen, 1845), declaratie Bastiaan van der Haven.

³⁰ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 380 (Bijlagen tot de omslagrekeningen, 1845), declaraties Cornelis Broere (maandlijst nr.3, juli 1845).

De Amsterdamse bankier 'Di Gazar, Franken & Co.' regelt de financiële afwikkeling voor 'Paul van Vlissingen & Dudok van Heel'. Het kassiershuis stelt op 13 augustus 1845 een nota op. Daarin verzoekt het 'de heer Eliza Vonck te Streefkerk' – verwijzend naar de op 18 juli opgestelde rekening 'voor geleverde werken' – om 340 gulden te betalen. Vonck voldoet aan zijn verplichting op 1 september 1845, door middel van een geldafdracht aan de Gorcumse tussenpersoon 'M. Willemstijn & Zn.'³¹ De polderpenningmeester neemt de niet vooraf begrote aanschaffkosten van de as op in de rekening onder het kopje 'onvoorziene uitgaven'.³²

Nota van 340 gulden voor poldervoorzitter Eliza Vonck in Streefkerk, voor in 1845 'geleverde werken' (een ijzeren bovenas) door 'Paul van Vlissingen & Dudok van Heel'. Kassiershuis 'Di Gazar, Franken & Co.' verstuurt de rekening namens de Amsterdamse ijzergieterij.³³

Snel

Als de nood hoog zou zijn in Streefkerk vanwege een volledig kapotte bovenas, dan verwacht je na 23 juli 1845 een snelle installatie van de nieuwe as. Daar geven de polderarchieven echter geen blijk van. Integendeel: na enige tijd betaalt de polder nog 4 gulden aan Jacob Kabouw voor het op 11 september 1845 'verrijden' van de ijzeren as.³⁴ En pas in juli 1847 treffen we de notitie aan dat de bovenas uiteindelijk wordt gestoken (aangebracht), in de Achtkante molen.³⁵ Dat is merkwaardig, aangezien die molen nog tamelijk recent (1841) een nieuwe houten bovenas heeft gekregen.³⁶

De verklaring zoeken we hierin dat niet de Achtkante molen maar de Broekmolen een probleem kent met zijn bovenas. Die dateert uit 1815,³⁷ gaat dus al langere tijd mee en behoeft reeds in 1840 enige

³¹ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 265 (Bijlagen tot de polderrekeningen, 1844), nota d.d. 13 augustus 1845.

³² RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 192 (Polderrekeningen, 1844), post onvoorziene uitgaven.

³³ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 265 (Bijlagen tot de polderrekeningen, 1844), nota d.d. 13 augustus 1845.

³⁴ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 266 (Bijlagen tot de polderrekeningen, 1845), declaratie en ordonnantie van betaling d.d. 21 november 1845 Jacob Kabouw.

³⁵ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 382 (Bijlagen tot de omslagrekeningen, 1847), declaratie Cornelis Broere juli 1847.

³⁶ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 376 (Bijlagen tot de omslagrekeningen, 1841), declaratie Cornelis Broere oktober 1841.

³⁷ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 350 (Bijlagen tot de omslagrekeningen, 1815), declaratie van Jan van Spanije over de maand juli 1815.

reparatie.³⁸ Denkelijk kiest Van der Haven er tenslotte voor om de uit Amsterdam afkomstige zware ijzeren as te plaatsen in de wat stabielere Achtkante molen. En om de daardoor vrijkomende, nog maar zes jaar jonge houten bovenas uit de Achtkante molen over te brengen naar de wat minder robuuste Broekmolen, een wipmolen die vermoedelijk in 1847 definitief aan een andere as toe is. Dat wordt niet een nieuwe maar een vermaakte, gestoken in augustus 1847.³⁹

Het is dus, alles overziend, goed mogelijk dat de polder Streefkerk de ijzeren as in 1845 in eerste instantie koopt om 'achter de hand te hebben'. En daarmee tevens een voorzichtig begin wil maken met de overstap van 'hout' naar 'ijzer'.

Opmerkelijk

Hoe komt het oorspronkelijke, toch wel opmerkelijke contact tussen het Streefkerkse polderbestuur en as-leverancier 'Paul van Vlissingen & Dudok van Heel' tot stand? Die vraag laat zich lastig beantwoorden. De verbrande archieven van de ijzergieterij kunnen ons helaas geen uitsluitsel meer geven.⁴⁰ En aan Streefkerkse kant missen de bestuursnotulen uit deze tijd.⁴¹ De responsmogelijkheden die ons dan nog resten bevinden zich in het vage gebied van giswerk en veronderstellingen.

Paul van Vlissingen (links) en A.E. Dudok van Heel (rechts).⁴²

Heeft 'Streefkerker van stand' Eliza Vonck misschien Amsterdamse relaties? Dat het antwoord bevestigend moet zijn kan haast geen twijfel lijden. Vonck treedt jarenlang op als 'correspondent en

³⁸ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 442-1 (Lijsten van defecten bevonden aan de molens 1808, 1817-1819, 1821-1843, 1846-1856, 1872-1873 en 1876-1880). De defectenlijst van 1840 noemt de noodzaak om een 'koon' op een hoek van de bovenas te vernieuwen.

³⁹ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 382 (Bijlagen tot de omslagrekeningen, 1847), declaratie Cornelis Broere augustus 1847.

⁴⁰ M.G. de Boer, *Honderd jaar machine-industrie op Oostenburg Amsterdam 1827-1927* (Amsterdam z.j. (1927)), [p.19](#).

⁴¹ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nrs. 6-10 (Notulen).

⁴² Afbeeldingen uit M.G. de Boer, *Honderd jaar machine-industrie op Oostenburg Amsterdam 1827-1927* (Amsterdam z.j. (1927)), respectievelijk [tegenover titelpagina](#) en [tegenover p.32](#).

mede-directeur' van de in de hoofdstad gevestigde 'Onderlinge Brandwaarborgmaatschappij enkel voor polderwatermolens'. Voor deze in 1819 gestarte verzekeraar werkt Vonck ten minste al in 1828.⁴³ Hij zal derhalve zeker connecties hebben gehad in Amsterdam en de molenwereld.

Maar zelfs als dat klopt, ligt een keuze voor marktleider NSBM dan toch niet eerder voor de hand? Des te meer omdat Alblasserwaardse 'ijzer-ijveraars' als Leendert Roodnat en Adrianus Slotemaker uitsluitend, als het gaat om ijzeren bovenassen, zaken doen met de Nederlandsche Stoomboot Maatschappij in het dichterbij gelegen Rotterdam.

Beide mannen zijn zeker geen onbekenden voor de Streefkerkse polderbestuurders. Roodnat verricht in de periode 1839-1841 enige werkzaamheden voor hen.⁴⁴ En Slotemaker (Molenaarsgraaf) en Vonck (Streefkerk) oefenen als naburige collega's van elkaar dezelfde functies en beroepen uit: burgemeester en notaris. Tevens hebben ze allebei na een Koninklijk Besluit zitting in het bestuur van het hoogheemraadschap van de Alblasserwaard.⁴⁵

Het enige rechtstreekse contact dat we kennen tussen Eliza Vonck zelf en de NSBM, dateert van 14 oktober 1846⁴⁶ – ruim een jaar na de aanschaf van de Amsterdamse as dus. De Streefkerkse polderschout schrijft de Rotterdamse firma dan een brief met voor ons onbekende inhoud.

Omslagpunt

Wellicht markeren de jaren 1843-1845 een omslagpunt in de oriëntatie op as-leveranciers. Denk daarbij aan de reeds eerder gememoreerde bovenassen van Enthoven (1843) en 'De Waal & Van Driest' (1845). Mogelijk past de Streefkerkse belangstelling voor een Amsterdamse as ook in dit patroon. Het kan veelzeggend zijn dat we in het archief van de NSBM in en vóór 1845 geen spoor van contact aantreffen tussen de dan nog steeds toonaangevende Rotterdamse ijzergieter en de Streefkerkse polderbestuurders.

Ook elders in de Alblasserwaard begint de absolute positie van de NSBM af te brokkelen. De Kerkmolen in Molenaarsgraaf illustreert dat. Deze brandt in 1843 af, waarna onder leiding van polderschout Slotemaker een nieuwe vierwieker verrijst. Met een bovenas van de NSBM – dat wel, maar tevens met een ijzeren scheprad van ... de Utrechtse gieterij 'De Waal & Van Driest'.⁴⁷

De 'vanzelfsprekendheid' waarmee naar de vroegere octrooihouder NSBM wordt gekeken bij de aanschaf van ijzeren molenonderdelen verdwijnt langzaamaan, zo lijkt het. Andere gieterijen proberen ook een marktaandeel te veroveren. Een van hun wapens daarbij is om onder de prijs van de NSBM te gaan zitten. Geldt dat ook voor 'Paul van Vlissingen & Dudok van Heel'?

Deze befaamde Amsterdamse 'fabriek van stoom- en andere werktuigen' richt zich vanaf 1828 op "de vervaardiging van alle werktuigen en voorwerpen, welke van ijzer en koper kunnen worden gemaakt."⁴⁸ Een uit circa 1830 daterende prijslijst geeft aan dat het bedrijf onder meer

⁴³ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 248 (Bijlagen tot de polderrekeningen, 1826-1827), nota en ordonnantie van betaling d.d. 11 maart 1828.

⁴⁴ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 264 (Bijlagen tot de polderrekeningen, 1843), declaratie Leendert Roodnat.

⁴⁵ Slotemaker: *Rotterdamsche Courant* ([23 maart 1844, p.1](#)). Vonck: *Dagblad van 's Gravenhage* ([22 mei 1843, p.4](#)).

⁴⁶ SAR, Archief NSBM (archiefnr. 272-01), inv.nr. 397 (Brievenkopieboeken, 1845-1847), p.387.

⁴⁷ RAG, Archief van de polder Molenaarsgraaf, inv.nr. 203 (Stukken betreffende de bouw van een nieuwe watermolen 1843/44).

⁴⁸ M.G. de Boer, *Honderd jaar machine-industrie op Oostenburg Amsterdam 1827-1927* (Amsterdam z.j. (1927)), [p.22](#).

“Molenkruken en Assen” kan leveren.⁴⁹ Daarmee kunnen evenwel niet de molenassen worden bedoeld die vanaf 1835 op de markt verschijnen, en waar de Rotterdamse NSBM van 1836 tot 1841 een octrooi op heeft.

Ook na 1841 kennen we geen reclame-uitingen van Van Vlissingen en Dudok van Heel voor verkoop van door hen gefabriceerde molenassen. Vanaf 1845 legt de firma zich meer en meer toe op de scheepsbouw.⁵⁰

Al met al lijkt het er niet op dat het bedrijf probeert zich, waar het de fabricage van ijzeren molenassen betreft, een groter landelijk aandeel te verwerven.

Laag

Het bedrag van 340 gulden dat de polder Streefkerk in 1845 betaalt voor zijn Amsterdamse aankoop is opmerkelijk laag. Ter vergelijking: de Rotterdamse NSBM levert via Leendert Roodnat, eveneens in 1845, een molenas aan de polder Arkel, maar die kost 812 gulden en 90 cent – nota bene na aftrek van een korting van 5 procent vanwege contante betaling.⁵¹ Enkele jaren later (circa 1847) bedraagt de gemiddelde prijs van een molenas nog steeds rond de 600 gulden.⁵²

Hebben we in het Streefkerkse geval misschien te maken met een tweedehands afdankertje? Die kans schatten we, zo kort na de ‘geboorte’ van ijzeren molenassen, nagenoeg nihil. Gaat de Amsterdamse as ‘in de uitverkoop’ of ‘als een vriendendienst’ van de hand? In theorie zou het kunnen, maar een betrouwbaar antwoord moet – vooral bij gebrek aan duidelijkheid verschaftend bronnenmateriaal – helaas achterwege blijven.

Ontdekking

Tot nu toe was er geen enkele molenas van de firma ‘Paul van Vlissingen & Dudok van Heel’ bekend bij molenexperts. De ontdekking van het exemplaar in de Achtkante molen in Streefkerk is dus uitzonderlijk – maar is ‘ie ook uniek?

In welke mate de Amsterdamse fabriek in de loop der tijd molenassen vervaardigt, valt moeilijk te bepalen. Mogelijk bedient de firma de ‘eigen’, voornamelijk particuliere Amsterdamse molenmarkt enigszins in de eerste helft van de jaren veertig van de negentiende eeuw. Leveranties buiten de hoofdstad kunnen we echter evenmin uitsluiten, zoals ‘Streefkerk’ bewijst. Anderzijds bestaat er geen enkel bewijs dát ‘Paul van Vlissingen & Dudok van Heel’ één of meer andere molenassen heeft gegoten. Hetzelfde geldt overigens ook voor andere Amsterdamse ijzergieterijen uit deze tijd, zoals Christiaan Verveer en ‘Dixon & Van Heukelom ‘De Atlas’’.⁵³

---

⁴⁹ M.G. de Boer, *Honderd jaar machine-industrie op Oostenburg Amsterdam 1827-1927* (Amsterdam z.j. (1927)), afbeelding [tegenover p.22](#).

⁵⁰ M.G. de Boer, *Honderd jaar machine-industrie op Oostenburg Amsterdam 1827-1927* (Amsterdam z.j. (1927)), [p.32-33](#).

⁵¹ SAR, Archief NSBM (archiefnr. 272-01), inv.nr. 220 (Kopieboeken, 1844), p.352.

⁵² W.T. Gevers Deijnot, *Statistieke opgave en beschrijving van het hoogheemraadschap van Schieland* (z.p. z.j.), [p.54](#). Gevers Deijnot schrijft zijn werk waarschijnlijk in de periode 1846-1848. Hij krijgt er op 9 september 1848 een gouden medaille voor toegekend door het Bataafsch Genootschap der Proefondervindelijke Wijsbegeerte. *Nieuwe Rotterdamsche Courant* ([16 oktober 1848, p.2](#)).

⁵³ Dik Nas, in zijn ‘Encyclopedie van de IJzer- en staalgieterijen in Nederland’ (Rotterdam 2015 / Sumar 2022), geeft een overzicht van ijzergieterijen in Nederland, en noemt daarbij Verveer en ‘Dixons & Van Heukelom ‘De Atlas’ (<https://vrijeuitgeverij.nl/wp-content/uploads/2022/07/Encyclopedie-ijzer-en-staal-gieterijen.pdf>, geraadpleegd 18 oktober 2025). Geen van de Amsterdamse gieterijen vinden we terug in de assendatabase op de website *Molendatabase* (<https://www.molendatabase.nl/assen/dashboard>, geraadpleegd 18 oktober 2025).

De Nieuwe Vaart bij het eiland Oostenburg in Amsterdam in 1849, met uiterst rechts de fabriek van 'Paul van Vlissingen & Dudok van Heel'.⁵⁴

Op de in de Achtkante molen aanwezige bovenas van 'Paul van Vlissingen & Dudok van Heel' staat geen fabrikant, fabricagejaar of productienummer vermeld. Mede daardoor denken molenkenners jarenlang dat het gaat om een zeer vroege as van de NSBM.⁵⁵ Dit Rotterdamse bedrijf begint in de loop van 1840 zijn gegoten assen van productiekenmerken te voorzien – oudere exemplaren (1835-1840) zijn dus nog 'blanco'.

De nu in Streefkerk ontdekte Amsterdamse as lijkt op het eerste gezicht sterk op een NSBM-as. Maar de in de archieven opgedane kennis dwingt ons om met een meer verfijnde blik opnieuw naar het ijzeren voorwerp te kijken.

Verschillen

Wie zo observeert, neemt dan toch kleine verschillen waar. Die hebben betrekking op de ashuizen: de twee aan elkaar vastzittende omhulsels van de kop van de as, op de plek waar de beide roeden (de binnenroede en de buitenroede) erop aansluiten. Het gaat dan specifiek:

- om de hoeveelheid 'kaken',
- om de vorm van de verstevigingsribben, en
- om de uitvoering van de ster die de voorkant van de askop siert.

NSBM-assen⁵⁶ hebben alleen 'kaken' voor de binnenroeden, terwijl de Streefkerkse as 'kaken' heeft

⁵⁴ Afbeelding uit M.G. de Boer, *Honderd jaar machine-industrie op Oostenburg Amsterdam 1827-1927* (Amsterdam z.j. (1927)), [tegenover p.1](#).

⁵⁵ Zie J.S. Bakker, 'NSBM molenassen 175 jaar (1)', in: *Molenwereld* 14:10 nr.152 (oktober 2011), [p.348-360](#), aldaar p.360: "Zo ligt in de Achtkante molen van de polder Streefkerk een ijzeren as die zonneklaar zijn NSBM-oorsprong verradert. Fabricagegegevens ontbreken, zodat het hier vrijwel zeker om een NSBM-as uit uiterlijk 1840 gaat."

⁵⁶ Website *Molendatabase*, De Nederlandse Assendatabase (<https://www.molendatabase.nl/assen/dashboard>) toont 59 assen van [fabrikant 'NSBM' en type 'gietijzeren bovenas'](#) (geraadpleegd 18 oktober 2025).

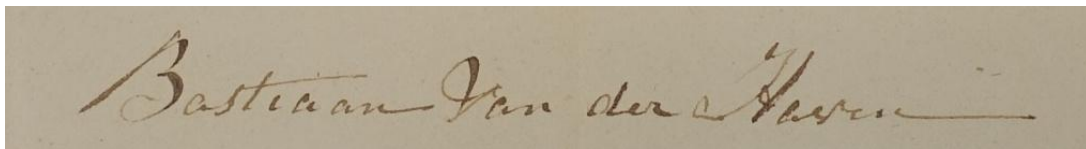
voor allebei de roeden.

De verstevigingsrib (driehoekje) op de grens van het binnen- en het buitenroede-ashuis is bij NSBM-assen vrij breed van opzet en loopt door tot de achterzijde van het buitenroede-ashuis. Dezelfde rib is bij de Streefkerkse as daarentegen dun en loopt niet door tot aan de achterzijde van het buitenroede-ashuis; er is een duidelijke sprong zichtbaar.

De aan de voorkant van de askop als versiering aangebrachte ster heeft bij de NSBM-assen acht dikke, ongeveer even lange punten ('stralen'). De as in Streefkerk telt eveneens acht punten, maar die zijn aanmerkelijk dunner. Bovendien zijn de twee stralen in de lengte van het ashuis fors langer dan de andere zes.

Overeenkomst

Naast de geconstateerde afwijkingen noteren we ook een opvallende overeenkomst. De door 'Paul van Vlissingen & Dudok van Heel' in 1845 aan Streefkerk verkochte bovenas heeft een lengte van 387 centimeter.⁵⁷ Daarmee verschilt hij nauwelijks van de assen van 380 centimeter die de NSBM vóór 1845 levert aan de waterschappen De Overwaard (twee in 1840) en De Nederwaard (een in 1840 en een in 1843) ten behoeve van de Kinderdijk-molens.⁵⁸ Alle vier deze NSBM-assen hebben dezelfde rechthoekige askop zoals 'Streefkerk' die ook als basis heeft.

A photograph of a handwritten signature in brown ink on a light-colored, slightly textured paper. The signature is written in a cursive script and reads 'Bastiaan Van der Haven'.

*Handtekening van Bastiaan van der Haven.*⁵⁹

Het roept de vraag op hoe cruciaal we de rol van Bastiaan van der Haven moeten inschatten. We weten dat hij – kennelijk uitgebreid – een NSBM-as heeft opgemeten in een van de Kinderdijk-molens. Daags daarna reist hij af naar Amsterdam, waar de Streefkerkse polderbestuurders bij 'Paul van Vlissingen & Dudok van Heel' meteen een ijzeren as aanschaffen die veel op een NSBM-as lijkt, maar op details verschilt.

Heeft de Amsterdamse firma de as misschien gegoten aan de hand van aanwijzingen van Van der Haven? Of baseert de ijzergieterij zich wellicht op schetstekeningen die reeds eerder zijn verkregen van de NSBM zelf (waar redelijk goede contacten mee werden onderhouden)? Voor deze laatste mogelijkheid hebben we overigens geen bewijs gevonden in het NSBM-archief.

Andere

Kunnen we naast 'Streefkerk' nog andere bovenassen identificeren als afkomstig van de fabriek van 'Paul van Vlissingen & Dudok van Heel'?

⁵⁷ Website *Molendatabase*, Achtkante Molen Streefkerk, roeden en assen, bovenas, <https://www.molendatabase.nl/molens/ten-bruggencate-nr-01494> (geraadpleegd 18 oktober 2025).

⁵⁸ De NSBM schrijft op 1 september 1841 aan C. van de Koppel in Schoonrewoerd drie standaardmodellen te hebben, met een lengte van respectievelijk 384, 380 en 355 centimeter. SAR, Archief NSBM (archiefnr. 272-01), inv.nr. 97 (Kopieboeken werktuigbouw, 1841), p.45. De website *Molendatabase* vermeldt voor alle vier de Kinderdijk-molens een bovenaslengte van 380 centimeter: Overwaard Molen No.4 (<https://www.molendatabase.nl/molens/ten-bruggencate-nr-01504>), Overwaard Molen No.8 (<https://www.molendatabase.nl/molens/ten-bruggencate-nr-01508>), Nederwaard Molen No.1 (<https://www.molendatabase.nl/molens/ten-bruggencate-nr-01512-bis>), en Nederwaard Molen No.8 (<https://www.molendatabase.nl/molens/ten-bruggencate-nr-01519-bis>) (geraadpleegd 18 oktober 2025).

⁵⁹ RAG, Archief Polder Streefkerk met Kortenbroek 1739-1972, inv.nr. 380 (Bijlagen tot de omslagrekeningen, 1845), goedkeuring declaratie september 1847.

Voor onderzoek daarnaar maken we gebruik van de (molen)assendatabase op de website Molendatabase. Die bevat informatie over in totaal 1466 bovenassen, waarvan 1285 van gietijzer. In 72 van die 1285 gevallen is de fabrikant onbekend.⁶⁰

Bij nadere beschouwing lijken in eerste instantie twee van de 72 'blanco' bovenassen enige gelijkenis te vertonen met de as in Streefkerk. Het betreft exemplaren uit korenmolens in Didam (genaamd 'Sint Martinus')⁶¹ en Maassluis ('De Hoop').⁶²

Toch verschillen ook zij, wanneer we letten op de eerder genoemde details, van de as van 'Paul van Vlissingen & Dudok van Heel'. Voorts wijken de lengtematen van de assen sterk af: 387 centimeter in Streefkerk, tegen 445 centimeter in Maassluis en 470 centimeter in Didam. Bovendien hebben we geen enkele historische aanwijzing dat de laatste twee assen vervaardigd zouden kunnen zijn in de Amsterdamse ijzergieterij.

Alles bij elkaar genomen lijkt het niet waarschijnlijk dat de bovenassen van de 'Sint Martinus' (Didam) en 'De Hoop' (Maassluis) gekoppeld kunnen worden aan de Amsterdamse fabriek.

Zij aanzicht van de kop van de bovenas van de Achtkante molen in Streefkerk.

(Foto Jan de Witte)⁶³

⁶⁰ Website Molendatabase, De Nederlandse Assendatabase (<https://www.molendatabase.nl/assen/dashboard>) toont 72 assen van fabrikant 'onbekend' en type 'gietijzeren bovenas' (geraadpleegd 18 oktober 2025).

⁶¹ Website Molendatabase, Sint Martinus, Didam, <https://www.molendatabase.nl/molens/ten-bruggencate-nr-00866> (geraadpleegd 18 oktober 2025).

⁶² Website Molendatabase, De Hoop, Maassluis, <https://www.molendatabase.nl/molens/ten-bruggencate-nr-01533> (geraadpleegd 18 oktober 2025).

⁶³ Foto gemaakt door Jan de Witte uit Zoutelande, 26 september 2025.

Beslist

Vooralsnog luidt de conclusie derhalve dat in de Achtkante molen in Streefkerk een unieke bovenas ligt. Het betreft immers beslist een door de Amsterdamse ijzergieterij 'Paul van Vlissingen & Dudok van Heel' in 1845 geleverd exemplaar, waarvan dat bedrijf vrijwel zeker tevens de fabrikant is.

Wie goed kijkt ziet, naast veel overeenkomsten, toch ook detailverschillen met de dan gangbare assen van marktleider NSBM. Mogelijk speelt de Streefkerkse waardsman Bastiaan van der Haven daarbij een cruciale rol. Hij meet eerst een ijzeren NSBM-as op van een van de Kinderdijk-molens, en reist kort daarna naar Amsterdam om daar een ijzeren bovenas aan te schaffen.

Raadselachtig blijft de hele zaak overigens wel enigszins. Meerdere vragen kunnen, mede vanwege het verloren gaan van relevante archiefstukken, niet goed beantwoord worden. Om welke reden slaan de Streefkerkse polderbestuurders de NSBM over? Komen ze in Amsterdam terecht vanwege contacten die polderschout Eliza Vonck daar heeft? Waarom rekent 'Paul van Vlissingen & Dudok van Heel' een opmerkelijk laag bedrag voor de as? En heeft deze firma nog meer assen vervaardigd en geleverd – of is de ijzeren bovenas in de Achtkante molen in Streefkerk 'absoluut uniek'?

© 2025 Barend Bode en Jan de Witte, Giessenburg / Zoutelande

versie 24-10-2025

De Achtkante molen in Streefkerk, in 2023.

(Foto Giel van Berkel)⁶⁴

---

⁶⁴ Foto gemaakt door Giel van Berkel uit Giessenburg, 14 september 2023.

Bijlage 1

Informatie over de Achtkante molen in Streefkerk

De Achtkante molen in Streefkerk (adres: Beneden Tiendweg 8) fungeert anno 2025 na een flinke restauratie als museummolen van de Molenstichting SIMAV (Stichting tot Instandhouding van Molens in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden). Bezoekers kunnen er een indruk krijgen hoe het leven van een molenaar was in vroeger tijd.⁶⁵

Over de geschiedenis van de Achtkante molen lezen we op de website Molendatabase:

“Deze molen moet hier al sinds 1761 staan: dat jaar staat vanouds op de baard én op de sluitsteen van de toog boven de achtergoot. Maar 10 jaar eerder, 1751, had deze polder al een achtkante molen! Mogelijk is die molen in 1760 of '61 afgebrand, waarna een nieuwe molen moest worden gebouwd. Óf deze molen is in 1761 naar de huidige locatie verplaatst waarvoor toen een nieuwe fundering met waterlopen moest worden gemetseld. Ongetwijfeld heeft deze achtkante molen (of molens) een wipmolen als voorganger gehad.

In 1872 werd een oude houten wateras van de molen vermaakt tot een mantelstijl en scherf voor een ondertafelement voor de Oude Weteringmolen. In 1873 werd de kap van de molen ingekort, waarschijnlijk zowel aan de voor- als aan de achterzijde. Wat de aanleiding hiertoe was, is niet duidelijk. Misschien maakten ingerotte koppen van de voeghouten een en ander noodzakelijk. Door het inkorten kregen het voor- en achterkeuvelens een plaats dicht bij het middelpunt van de molen. Gelijktijdig werden slagstukken aangebracht tussen overring en voeghouten.

In 1951 werd deze molen, tezamen met de vier wipmolens uit de getrapte bemaling, buiten bedrijf gesteld. Daarna volgde een periode van stilstand en (tenslotte intens) verval. Zo'n 20 jaar later was de Achtkante Molen van deze inmiddels danig verminkte molengroep er het minst slecht aan toe en werd toen als eerste gerestaureerd. Molenmakerij Van Beek uit Rijnsaterwoude voerde dit werk in 1970/71 uit: een groot deel van de kap werd vernieuwd, alsmede het riet op kap en romp. Ook het wickenkruis werd nieuw en de staart onderging ingrijpend herstel. Op 18 mei 1972 verrichtte burgemeester A.D. Viezee van Streefkerk de officiële ingebruikname. De totale kosten hadden f 93.342,-- bedragen. Hierna stelde men deze molen weer geregeld in bedrijf, daarnaast werd de molen verhuurd als weekendverblijf.

In 2022 nam men deze molen grondig onderhanden met een speciaal doel: de molen ging voortaan dienen als bezoekersmolen en daartoe wilde men het interieur zoveel mogelijk terugrestaureren naar vroeger tijden. Daartoe moest veel timmer- en schilderwerk worden verzet. Op 20 mei 2023 nam men de Achtkante Molen in zijn nieuwe functie officieel in gebruik. De werkzaamheden bleven niet beperkt tot het interieur: in februari 2024 gingen beide inmiddels ruim 50 jaar oude gelaste roeden eruit en werden de nieuwe gestoken. Hiermee was het nog niet gedaan: in februari 2025 werd begonnen met het rietdek van het achtkant: alle velden werden vernieuwd. Begin april was dit afgerond. De molenaars hadden intussen de zeilen goed nagelopen dus de molen was vanaf 3 april weer geheel in goeden doen. Ook werd het schuurtje naast de molen geheel gereconstrueerd en de molenwerf, compleet met moestuin, zoveel mogelijk naar de vroegere situatie gebracht.

Zaterdag 30 augustus 2025 werd dit grote project afgerond met een feestelijke opening door dhr.

---

⁶⁵ Website *Molenstichting SIMAV*, Achtkante Molen, <https://www.simav.nl/molens/achtkante-molen-2/> (geraadpleegd 18 oktober 2025).

Van Santen, de waarnemend voorzitter van de SIMAV en Cees Noorlander, lid van de molenaarsfamilie die zo lang bij de molengroep van Streefkerk betrokken is.

Molenaars op deze molen:

Dirk Hoogendoorn (1808 - 1809)

.....

Jan van Dulst (1819 - 1853/54)

Arie van Dulst (1853/54 - ?)

Mijndert van Dulst (? - 1932)

Cornelis Noorlander (1932 - 1952)

Noorlander werd daarna machinist van de polder.

Een technisch detail:

De bovenas, waarop geen fabricagegegevens vermeld staan, is inmiddels min of meer thuisgebracht als een zeer vroege Fyenoord-as. Deze moet tussen 1837 en 1840 gegoten zijn. Evenwel moet dit in dat geval een sloop-as zijn: uit de polderrekeningen rond 1840 blijkt namelijk geen aanschaf van een bovenas.⁶⁶

Deze laatste aannames kunnen we nu bijstellen; het bovenstaande artikel toont aan dat het gaat om een unieke bovenas van de Amsterdamse firma 'Paul van Vlissingen & Dudok van Heel' uit 1845.

De Achtkante molen in Streefkerk, na de restauratie in 2025.

(Foto Jan de Witte)⁶⁷

⁶⁶ Website *Molendatabase*, Achtkante Molen, Streefkerk, <https://www.molendatabase.nl/molens/ten-bruggencate-nr-01494> (geraadpleegd 18 oktober 2025).

⁶⁷ Foto gemaakt door Jan de Witte uit Zoutelande, 26 september 2025.